

VOORBIJ DE TECHNOCRATIE: DE NOODZAAK VAN WAARDENGEDREVEN KLIMAATPOLITIEK

RUUD VAN DRUENEN

Ruud van Druenen (1989) studeerde politicologie in Nijmegen. Daarna doorliep hij het Rijkstraineeprogramma en werkte hij als beleidsmedewerker op het Ministerie van Financiën. Sinds 2018 is hij werkzaam als promovendus en docent bij het departement politicologie en bestuurskunde van de Radboud Universiteit.

In juni 2019 presenteerde de Nederlandse regering het langverwachte klimaatakkoord. Met een pakket klimaatmaatregelen overeengekomen aan vijf zogenoemde ‘sectortafels’ hoopte de regering in 2030 de totale CO_2 uitstoot te halveren ten opzichte van 1990. Een resultaat dat werd gepresenteerd als een triomf voor de Nederlandse polder. Opvallend genoeg meldde het Sociaal en Cultureel Planbureau gelijktijdig een afname van het draagvlak voor ambitieus klimaatbeleid onder de Nederlandse bevolking. De onderzoekers schrijven dit toe aan de steeds belangrijkere rol van klimaatbeleid in het nationale politieke debat in combinatie met toenemende maatschappelijke polarisatie. Dit roept de vraag op wat de sociaaldemocratische opdracht is in de totstandkoming van de duurzame omwenteling ten tijde van groeiende publieke scepsis en verhit politiek debat.

Bestuurlijk Den Haag legt vooral de nadruk op een technocratische afweging van middelen voor het behalen van schijnbaar onomstreden doelen.¹ Daarmee lijkt de discussie over klimaatbeleid soms ‘voorbij de politiek’ te gaan. Juist een

dergelijke benadering die zich onttrekt aan het publieke debat doet geen recht aan de inherent morele dimensie van klimaatpolitiek. Dit maakt kwetsbaar voor de kritiek dat een elite van bestuurders de rest van de samenleving zijn wil oplegt en draagt uiteindelijk bij aan verdere polarisatie. In dit essay betoog ik dat de klimaatcrisis vraagt om een *waardenge-dreven* klimaatpolitiek die juist ‘vorbij de technocratie’ gaat. De sociaaldemocratie dient te kiezen voor een sterke overheid die met een ambitieus politiek programma de strijd aangaat met sociale ongelijkheid en de klimaatcrisis. Het sociaaldemocratische solidariteitsbegrip heeft immers niet alleen betrekking op onze verantwoordelijkheid voor de ander, maar ook op de verantwoordelijkheid voor de aarde en toekomstige generaties. Afsluitend betoog ik dat, hoewel wellicht verleidelijk, klimaatpolitiek ook niet aan de rechter kan worden overgelaten. De morele dimensie van klimaatpolitiek noodzaakt juist tot een democratisch debat in de openbaarheid over in wat voor een wereld we willen leven en hoe we die wereld gaan bereiken. Onze hoop vestigen op de interpretatie van rechtsregels door rechters gaat voorbij aan deze morele dimensie en betekent daarnaast het opgeven van het fundamentele geloof in een politiek die het verschil kan maken.

De morele dimensie van klimaatpolitiek

De totstandkoming van het klimaatakkoord werd alom geprezen vanwege het getoonde vakmanschap van het politieke midden. De gekozen aanpak kenmerkte zich door het samenbrengen van alle mogelijke maatschappelijke ‘stakeholders’, om op deze manier met maximaal draagvlak te komen tot haalbare en betaalbare klimaatmaatregelen. Een belangrijk gevolg van het denken in haalbaarheid en betaalbaarheid is dat

de morele dimensie van klimaatbeleid verloren gaat. Zo stelt politiek filosoof Marcel Wissenburg dat het denken over klimaatbeleid niet kan worden teruggebracht tot een technocratische afweging van middelen voor het bereiken van schijnbaar onomstreden doelen. Allereerst is de keuze voor doelen zeker niet moreel neutraal. Deze keuze is verbonden aan de fundamentele vraag in wat voor een wereld we willen leven. Op die vraag zijn verschillende antwoorden mogelijk: waar de jonge activiste Greta Thunberg gruwelt van een wereld bevolkt door vervuilende megastallen, danst de Braziliaanse president Bolsonaro onder een rokende Amazonehemel. Voor hem staat ontbossing gelijk aan vooruitgang en beschaving.

Daarnaast is de keuze van middelen ook inherent moreel. Deze betreft immers altijd de afweging van verschillende belangen en daarmee van waarden. Daarmee raakt het de kern van het politieke verdelingsvraagstuk: wie krijgt wat, wanneer en hoe? Een discussie die zich onttrekt aan deze morele dimensie gaat ‘vorbij de politiek’. Deze doet geen recht aan de verschillende opvattingen die er over doelen en middelen kunnen bestaan en maakt kwetsbaar voor de kritiek dat een elite van bestuurders de rest van de samenleving zijn wil oplegt.

De constatering dat klimaatpolitiek inherent morele keuzes over doelen en middelen behelst, noopt de sociaaldemocratie tot het kiezen van een duidelijke positie die ‘vorbij de technocratie’ gaat. Voor het formuleren van die positie kan het werk van de van oorsprong Duitse politiek filosoof Hans Jonas ons op weg helpen. Jonas was in de jaren 70 één van de eerste theoretici die zich richtte op onze verantwoordelijkheid ten opzichte van de aarde en toekomstige generaties. Jonas schetste een wereld waarin

de voortschrijdende technologie ons niet alleen in staat stelde om de kwaliteit van het bestaan te verbeteren, maar ons ook een dusdanige macht over de aarde had gegeven dat haar voortbestaan afhankelijk was geworden van ons handelen. Deze macht schiep volgens Jonas daarmee ook de verantwoordelijkheid voor het voortbestaan van de aarde en toekomstige generaties.

In navolging van de Duitse filosoof Immanuel Kant (1724-1804), formuleerde Jonas een principe dat leidend zou moeten zijn voor ons handelen, zijn zogenaemde 'ecologische imperatief': handel zo dat je de effecten van je handeling verenigbaar zijn met de duurzaamheid van menselijk leven op aarde. Naast de verantwoordelijkheid voor de ander, bestaat er dus ook een verantwoordelijkheid voor de aarde en de toekomst van de mens. Het enige criterium dat we daarbij als morele maatstaf kunnen hanteren voor ons handelen² is volgens Jonas ons een voorstelling te maken van het 'vooruitgedachte gevaar' van technologische ontwikkelingen in een markeconomie, kortom: wat gebeurt er als we ons kapitalistische systeem zijn gang laten gaan en niet ingrijpen?

De discussie over klimaatpolitiek zou dan ook niet als uitgangspunt moeten hebben wat we allemaal *verliezen* op het moment dat we maatregelen nemen om de klimaatcrisis te bestrijden, maar zou zich moeten richten op wat we *verliezen* op het moment dat we niet handelen. Op dit punt zijn de feiten inmiddels meer dan duidelijk. De rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) van de Verenigde Naties vertellen ons keer op keer dat verder uitstel van de duurzame omwenteling niet langer mogelijk

is. Door menselijk toedoen wordt het steeds warmer, stijgt de zeespiegel en worden we geconfronteerd met extremer weer, met alle gevolgen van dien voor de mens en diens leefomgeving. De gevolgen van de klimaatcrisis vergroten daarnaast al bestaande sociale ongelijkheden. De minstbedeelden leven in gebieden die het meest waarschijnlijk getroffen worden door bijvoorbeeld overstromingen en verzilting. Zij zijn het meest kwetsbaar voor de gevolgen van zulke veranderingen van de leefomgeving en beschikken niet over de middelen om een nieuw bestaan op te bouwen. De klimaatcrisis, aangejaagd door een doordenderend kapitalistisch systeem, zet het streven naar een eerlijke wereld onder druk en noopt dus tot stevig ingrijpen.

Geloof in een sterke overheid

De klimaatcrisis heeft grote verdelingsgevolgen, maar dat geldt minstens zo sterk voor de aanpak van de crisis. Op welke manier zorgen we er dan voor dat de aarde voor toekomstige generaties een plek is waar menselijk leven mogelijk blijft, met grotere sociale gelijkheid? Voor het vormgeven van de duurzame omwenteling kan de sociaaldemocratie bouwen op een sterke traditie; de sociaaldemocratie is immers als geen andere politieke stroming doordrongen van het feit dat het behalen van maatschappelijke doelen niet aan de markt alleen overgelaten kan worden. Integendeel, deze vereist een overheid die ten behoeve van het bestrijden van sociale ongelijkheid stevige regels oplegt aan de markt en deze waar nodig een zetje geeft of zelfs vervangt in de productie van goederen en diensten. Deze tijd vraagt, evenals de vorige eeuw, om zo'n sterke overheid.

Een sociaaldemocratisch politiek programma dat 'voorbij de technocratie' gaat, kenmerkt zich door een keuze voor de

bestrijding van de klimaatcrisis in combinatie met het bestrijden van sociale ongelijkheid. Inspiratie hiervoor kan geput worden uit een initiatief aan de andere kant van de Atlantische oceaan. Door een aantal progressieve Democraten werd vorig jaar in het Huis van Afgevaardigden een Green New Deal in stemming gebracht, daarmee verwijzend naar de grootschalige sociaaleconomische hervormingen onder het presidentschap van Franklin D. Roosevelt in de jaren '30 ten tijde van de grote depressie. De kern van het voorstel: een ambitieuze overheid moet overgaan tot grootschalige publieke investeringen met een duidelijke koppeling tussen de bestrijding van de klimaatcrisis en sociale ongelijkheid. Hiervoor zijn in ieder geval grote investeringen in infrastructuur en werkgelegenheid nodig om een rechtvaardige verdeling van de kosten en voordelen van de duurzame omwenteling te garanderen.

De Green New Deal kan als voorbeeld dienen voor Europese sociaaldemocraten, zowel op het niveau van de individuele lidstaten als op het niveau van de Unie. Hoe kan de Nederlandse overheid de klimaatcrisis en sociale ongelijkheid tegelijk te lijf gaan? Allereerst door ons belastingstelsel zo te hervormen dat vervuilende bedrijven een groter deel van de publieke middelen gaan financieren waardoor een belastingverlaging op arbeid voor lagere- en middeninkomens mogelijk wordt. Ook kunnen woningen op grote schaal geïsoleerd worden via de voor de sociaaldemocratie zo vertrouwde woningcorporaties, zodat lagere inkomens niet de prijs gaan betalen van de omwenteling en hun energierekening zelfs omlaag kan. Dit is slechts een tweetal voorbeelden waarin expliciet het klimaatvraagstuk aan het sociale vraagstuk wordt verbonden.

Op het niveau van de Unie worden inmiddels de contouren van een Europese Green Deal duidelijk. De eerste geluiden zijn hoopvol, maar ook hier zal expliciet gekozen moeten worden voor de koppeling tussen het sociale en klimaatvraagstuk. Bijvoorbeeld door het uitbreiden en aanscherpen van het Europese emissierechtensysteem in combinatie met een CO₂ belasting op vervuilende importgoederen die van buiten de Unie op de interne markt worden gebracht. Die inkomsten kan de Unie gebruiken voor het financieren van de duurzame omwenteling in Midden- en Oost-Europese lidstaten waar die naar verwachting, door hun koolstofafhankelijke economieën, meer pijn zal gaan doen. De Unie mag hen niet in de steek laten. Voor een dergelijk politiek programma geldt wederom dat een duidelijke koppeling tussen het bestrijden van de klimaatcrisis en het bestrijden van sociale ongelijkheid nodig is.

Het primaat van de democratische politiek

De uitspraak van de rechter in de zaak die door Urgenda tegen de Nederlandse staat werd aangespannen, heeft de afgelopen jaren het nodige stof doen opwaaien. Via civielrechtelijke weg werd de Nederlandse overheid gedwongen om aanzienlijk meer te doen om de uitstoot van broeikasgasen tegen te gaan. De meeste juridische kritieken op deze uitspraak bouwden voort op de *political question doctrine*; de rechter mag met zijn uitspraak niet op de stoel van de politiek gaan zitten, omdat hij daarmee de scheiding der machten geweld aandoet.

Hoewel de discussie over de grondwettelijke scheiding der machten een zeer relevante is, zijn er vanuit een *waarden-gedreven* klimaatpolitiek dwingendere redenen om klimaatpolitiek niet aan de rechter over te laten. De morele dimensie

van klimaatpolitiek noodzaakt tot een democratisch debat in de openbaarheid over in wat voor een wereld we willen leven en hoe we die wereld gaan bereiken. Hierin gaat het zowel over wat onze verantwoordelijkheid tegenover de aarde en toekomstige generaties is als over wat we als een sociaal rechtvaardige manier zien om de klimaatcrisis te bestrijden. Alleen op die manier kan voldoende publieke steun worden gecreëerd voor de duurzame omwenteling. Zo'n belangrijk moreel debat kan niet worden teruggebracht tot de interpretatie van rechtsregels door rechters. In een dergelijk debat spelen niet alleen politieke partijen een belangrijke rol, maar ook zeker maatschappelijke organisaties als Urgenda, alle jonge klimaatstakers en deelnemers aan klimaatmarsen. Het is de taak van de sociaaldemocratie dit maatschappelijk klimaatprotest te transformeren in politieke eisen. Uiteindelijk moet deze strijd echter leiden tot voldoende steun in

ationale parlementen en op het niveau van de Unie om de duurzame omwenteling op een sociaal rechtvaardige manier mogelijk te maken.

De democratische politiek heeft zich in de afgelopen decennia onmachtig getoond de klimaatcrisis het hoofd te bieden, maar dat wil niet zeggen dat zij in de komende decennia ook machteloos moet zijn. De sociaaldemocratie onderscheidt zich door geloof in een politiek die het verschil kan maken. De belangrijkste zin uit het eerste deel van het PvdA-beginselmanifest luidt niet voor niets 'politiek doet ertoe'. De huidige situatie vraagt om een *waardenge-dreven* klimaatpolitiek die bestrijding van de klimaatcrisis met de bestrijding van sociale ongelijkheid combineert. Onze hoop vestigen op technocratisch oplossingsdenken of de gang naar de rechter staat gelijk aan het opgeven van het fundamentele geloof dat politiek het verschil kan maken.

 Noten

1. Marcel Wissenburg (2015) – Het primaat van de milieuetiek. *Idee*, 26(2), 26-29.
2. Hans Jonas (2011) - Het principe verantwoordelijkheid. Een onderzoek naar de techniek van de technologische civilisatie (origineel 1979).